

Nacionalni inštitut
za **javno zdravje**

VPLIV PRVEGA VALA PANDEMIJE COVID-19 NA UPORABNIKE DROG IN PONUDNIKE STORITEV OBRAVNAVE V SLOVENIJI

Ada Hočevar Grom, Andreja Drev, Darja Lavtar, Katja Rostohar, Mateja Jandl

Uvod

Kot odgovor na izbruh pandemije COVID-19 marca 2020 je Slovenija, tako kot ostale evropske države, izvedla vrsto omejitvenih in preventivnih ukrepov, da bi zmanjšala širjenje virusa med splošno populacijo. Pri uporabnikih drog so ti ukrepi, poleg tveganja okužbe z virusom SARS-CoV-2, povzročili dodatna tveganja in ranljivost.

Podobno kot splošno prebivalstvo, ali pa morda še bolj, so se tudi uporabniki drog soočili s tveganjem za okužbo z virusom SARS-CoV-2. Poleg tega pa so bili izpostavljeni tudi dodatnim tveganjem v povezavi z uporabo drog kot so npr. prisotnost pridruženih fizičnih in duševnih težav ter dejavniki tveganega življenjskega sloga. Zato je bilo pomembno, da so bili čim prej seznanjeni z ustreznimi informacijami o tem, kako lahko tveganje za okužbo zmanjšajo. Tudi za izvajalce programov obravnave in pomoči je pandemija COVID-19 čez noč postavila vrsto novih izzivov. Na podlagi gradiva Evropskega centra za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami (EMCDDA) EMCDDA update on the implication of COVID-19 for people who use drugs (PWUD) and drug service providers smo na NIJZ pripravili publikacijo Posledice COVID-19 za uporabnike drog in ponudnike storitev obravnave in pomoči, ki je osvetlila ključna tveganja, ki jih predstavlja pandemija COVID-19 za uporabnike drog in pomembnost zagotavljanja učinkovitih programov obravnave in pomoči na področju drog v tem času.

Če navedemo samo nekaj izzivov, ki so jih spremenjene razmere prinesle na področju uporabe drog: programi obravnave in pomoči so se v času pandemije soočili s številnimi ovirami, kot so npr. omejevanje delovanja, otežen dostop s strani uporabnikov in zaposlenih zaradi omejevanja gibanja, pomanjkanje osebne varovalne opreme. Neprekinjeno in trajno zagotavljanje preskrbe s sterilnimi materiali za uporabo drog, svetovanje in podpora uporabnikom drog so tudi v času pandemije COVID-19 ključnega pomena. Ukrepi, ki se izvajajo za preprečevanje širjenja COVID-19 imajo vpliv tudi na trg drog in lahko privedejo do pomanjkanja različnih vrst drog, zvišanja cen, znižanja čistosti in s tem tveganja, da uporabniki preidejo na drugo drogo (na primer iz heroina v sintetične opioide) in/ali do povečanega povpraševanja po programih obravnave in pomoči za uporabnike drog.

Da bi pridobil vpogled o prvih učinkih pandemije COVID-19 in omejitvenih ukrepov na ponudbo in uporabo drog ter storitve na področju drog od začetka izbruha v Sloveniji, smo na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje (NIJZ) že v začetku aprila 2020 naredili hitri pregled stanja programov obravnave in pomoči, namenjenih uporabnikom drog, ter trga drog (Pregled stanja: vpliv pandemije COVID-19 na storitve obravnave in pomoči uporabnikom drog ter na trg drog v Sloveniji). Raziskava je pokazala, da so se tako Centri za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog, kot tudi nizkopražni in visokopražni programi sicer prilagodili novim razmeram, so pa nevladne organizacije zaznavale številne stiske uporabnikov drog kot npr. zaprtje dnevnih centrov, pomanjkanje zaščitne opreme, otežen dostop do substitucijske terapije, otežen dostop do zdravstvenih storitev itd.

Slovenija se je pridružila tudi evropski spletni raziskavi o drogah (European Web Survey on Drugs: COVID-19, s kratiko EWSD-COVID), ki se je izvajala pod koordinacijo EMCDDA. Namen raziskave je bil pridobiti vpogled na vpliv pandemije COVID-19, oz. z njo povezanih omejitvenih ukrepov na uporabnike drog. Približno 10.600 oseb je izpolnilo spletni vprašalnik v enem od 21 jezikov (tudi slovenskem), ki je bil objavljen na spletu med 8. aprilom in 25. majem 2020. V Sloveniji je bilo v raziskavo zajetih 217 oseb, ki so v zadnjih 12 mesecih

uporabljale droge in so odgovorile na spletni vprašalnik. Čeprav ne gre za reprezentativni vzorec in je na anketo odgovorilo relativno majhno število uporabnikov (kar je potrebno upoštevati pri interpretaciji rezultatov) nam rezultati, ki jih prikazujemo v nadaljevanju, skupaj z drugimi viri podatkov, dajejo dobro grobo oceno stanja in dober vpogled v spremembe v vedenju uporabnikov drog v času pandemije COVID-19.

Opis metodologije

Evropska spletna raziskava o uporabi drog v času pandemije COVID-19 (EWSD-COVID) je bila pod okriljem Evropskega centra za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami (EMCDDA) spomladi izvedena v 21 jezikih, tudi v slovenščini. Ciljna populacija so bili uporabniki drog v Sloveniji, stari 18 let in več. Z raziskavo se je preučeval vpliv pandemije COVID-19 na spremembe v vzorcih uporabe drog, na programe zmanjševanja škode in zagotavljanja programov pomoči in obravnave v državah članicah EU. Cilj je bil zbrati informacije, ali so se spremenili vzorci uporabe drog zaradi COVID-19 v posameznih evropskih državah ter v Evropi nasploh.

V Sloveniji je med 21. aprilom in 21. majem 2020 spletni vprašalnik, ki je vseboval približno 30 vprašanj, izpolnilo 217 oseb, ki so uporabljale katerokoli drogo v zadnjih 12 mesecih. Uporabniki drog, ki so izpolnili vprašalnik, so bili v povprečju stari 31 let, med njimi je bilo 53 % moških in 47 % žensk. Posamezniki so bili k izpolnjevanju vprašalnika povabljeni prek oglasov na socialnih omrežjih, programov pomoči, predvsem programov zamenjave sterilnega pribora za varno injiciranje ter terenskega dela z mobilno enoto in neformalnih uporabniških stikov, zato vzorec ni verjetnostni, ampak priložnostni. Evropska spletna raziskava o uporabi drog v času pandemije COVID-19 tako ni reprezentativna za splošno populacijo, vseeno pa zagotavlja prikaz vedenja uživalcev drog v času pandemije COVID-19, ki ga sicer ne bi mogli zajeti na noben drug način.

Raziskava o uporabi drog med pandemijo ima določene omejitve: (1) vzorec je razmeroma majhen in je priložnostni, zato ni reprezentativen za populacijo prebivalcev Slovenije: ker preučujemo vzorce uporabe drog med uporabniki in ne predstavljamo prevalenc uporabe v populaciji, ta omejitev ne predstavlja večjih zadržkov pri prikazih podatkov; (2) glede na obstoječe prevalenčne raziskave bi v vzorcu pričakovali višji delež moških uporabnikov drog, vendar imamo v vzorcu raziskave večji delež žensk od znanih populacijskih prevalenc (kar je potrebno upoštevati pri interpretaciji rezultatov), (3) glede na majhno velikost vzorca intervali zaupanja za ocene v povprečju odstopajo za cca. 5 odstotnih točk navzgor in navzdol od ocene pojava. Ne glede na te omejitve nam rezultati, ki smo jih prikazali v tem poglavju, skupaj z drugimi viri podatkov, dajejo dober vpogled v oceno sprememb v vedenju uporabnikov drog v času pandemije.

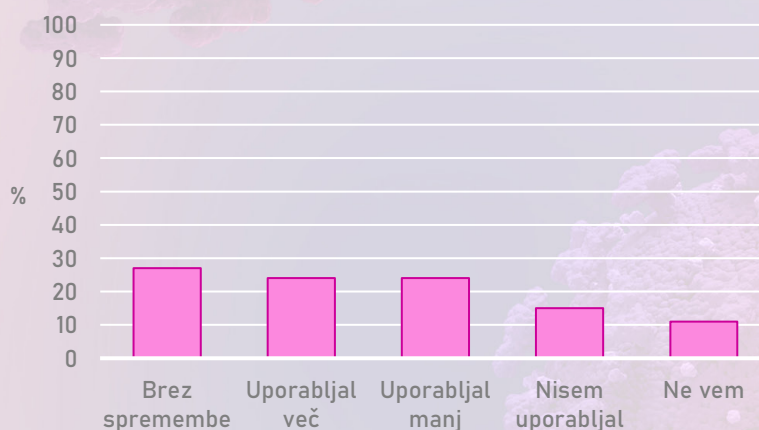
Evropska spletna raziskava o uporabi drog v času pandemije COVID-19 – podatki za Slovenijo

V nadaljevanju predstavljamo rezultate za Slovenijo.

Konoplja (91 %), ekstazi (43 %) in kokain (42 %) so bile prepovedane droge, za katere so anketirani v najvišjem odstotku poročali, da so jih uporabljali v zadnjih 12 mesecih (Tabela 1).

Najprej nas je zanimalo, kako anketirani v splošnem ocenjujejo svojo uporabo prepovedanih drog v času pandemije COVID-19, in sicer ali ocenjujejo, da se je njihova uporaba drog povečala ali zmanjšala. Podatki kažejo, da se pri nekaj več kot četrtini anketiranih (27 %) uporaba prepovedanih drog med pandemijo COVID-19 ni spremenila. 24 % anketiranih je uporabljalo prepovedane droge med pandemijo v večji meri, enak odstotek je uporabo drog v tem obdobju zmanjšal. 11 % vprašanih se glede tega vprašanja ni znalo opredeliti, da med pandemijo drog niso uporabljali, pa je poročalo 15 % vprašanih (Slika 1).

Slika 1: Odstotek uporabnikov glede na oceno svoje uporabe prepovedanih drog v času pandemije COVID-19

Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Anketirani, ki so ocenili, da so med pandemijo COVID-19 zmanjšali svojo uporabo drog, so kot najpogostejši razlog za to (anketirani so lahko označili več odgovorov) navedli, da je bilo manj priložnosti za uporabo drog (73 %), sledita slabša dostopnost drog (35 %) in bivanjske okoliščine, zaradi katerih je bilo težko uporabljati droge (25 %). Kot ključna razloga, zakaj so med pandemijo povečali svojo uporabo drog, pa so anketirani navedli dolgčas (16 %) in tesnobo oziroma lažje soočanje s pandemijo COVID-19 (15 %).

V raziskavi smo preverjali tudi, kako je pandemija COVID-19 vplivala na razširjenost uporabe posameznih prepovedanih drog. Podatki kažejo, da je bila med pandemijo v našem vzorcu najbolj razširjena uporaba konoplje, sledita kokain in ekstazi. Glede na uporabo pred pandemijo se je uporaba posameznih prepovedanih drog zmanjšala. Najbolj se je zmanjšala razširjenost uporabe nekaterih stimulativnih drog, in sicer predvsem ekstazija in kokaina, nekoliko manj amfetamina. Med epidemijo se je zmanjšala tudi uporaba konoplje in LSD, v najmanjši meri je upadla uporaba heroina (Tabela 1).

Tabela 1: Odstotek uporabnikov posameznih prepovedanih drog v zadnjih 12 mesecih in med epidemijo COVID-19

Prepovedana droga	Uporaba v zadnjih 12 mesecih (%)	Uporaba med epidemijo (%)
Konoplja	91	83
Ekstazi/MDMA	43	29
Kokain	42	33
Amfetamin	24	17
Heroin	11	10
LSD	22	17

Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Anketirane smo v raziskavi spraševali tudi, če so med pandemijo spremenili svoje navade pri uporabi posameznih prepovedanih drog, zanimali so nas opuščanje in začetek uporabe, spremembe v pogostosti uporabe, v količini uporabe ob posamezni priložnosti, nadomeščanje prepovedane droge z alkoholom, zdravili ali drugo drogo. Anketirani so lahko označili več različnih odgovorov.

Med uporabniki konoplje, jih je nekaj manj kot polovica (45 %) poročala, da svojih navad glede uporabe konoplje v času pandemije niso spreminjali, približno četrtina pa jih je poročala, da so konopljo uporabljali bolj pogosto. Da so uporabo konoplje opustili (9 %) ali nadomestili z drugo psihoaktivno snovjo (5 %), je poročal nižji odstotek anketiranih uporabnikov konoplje (Tabela 2). Tudi med uporabniki ekstazija slaba polovica (46 %) svojih navad v času pandemije ni spreminjala, jih je pa skoraj tretjina opustila uporabo, 10 % uporabnikov pa je poročalo, da so ekstazi uporabljali manj pogosto. Med uporabniki kokaina je najvišji odstotek takih, ki svojih navad v času pandemije niso spreminjali, in sicer je takih uporabnikov nekoliko več kot polovica. Dobra petina jih je uporabo kokaina opustila, 11 % jih je kokain uporabljalo bolj pogosto, 8 % pa je uporabo kokaina nadomestilo z uporabo drugih PAS. Med uporabniki amfetamina jih 43 % svojih navad glede uporabe v času pandemije ni spreminjalo, 29 % jih je poročalo, da so uporabo opustili, 12 % pa jih je amfetamin uporabljalo manj pogosto. Med uporabniki heroina, jih 46 % svojih navad ni spreminjalo, 13 % jih je uporabo opustilo in 8 % jih je začelo uporabljati heroin v času pandemije. Med uporabniki LSD jih 40 % svojih navad glede uporabe ni spreminjalo, 23 % pa jih je uporabo opustilo.

Tabela 2: Spremembe pri uporabi posameznih prepovedanih drog med pandemijo COVID-19 (v %)

%	Konoplja	Ekstazi/ MDMA	Kokain	Amfetamin	Heroin	LSD
Brez sprememb	45	46	51	43	46	40
Prenehal z uporabo	9	32	21	29	13	23
Začel z uporabo	2	1	2	0	8	2
Uporabljal manj pogosto	14	10	5	12	0	6
Uporabljal bolj pogosto	24	4	11	4	4	6
Uporabil večje količine ob posamezni priložnosti	9	2	2	0	0	0
Uporabo nadomestil z alkoholom, zdravili, NPS, drugo prepovedano drogo	6	1	0	0	0	0
Drugo	3	0	1	2	8	2

*Drugo: uporabil drogo v drugi obliki, drug način uporabe, druge spremembe.

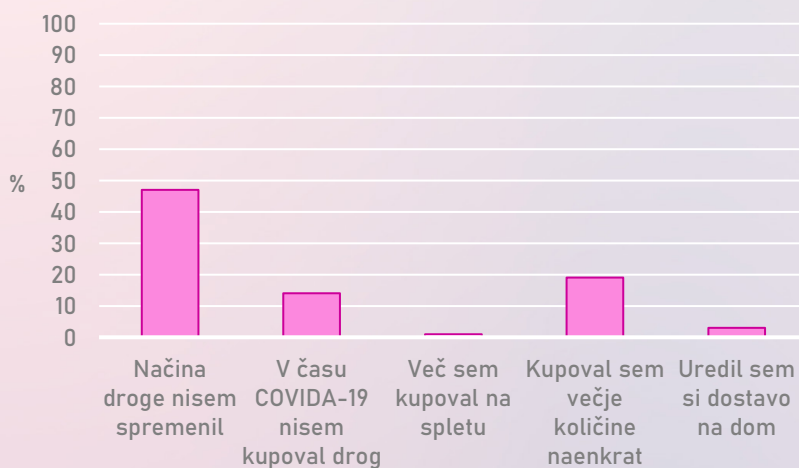
Opomba: pri navajanju morebitnih sprememb pri uporabi posamezne droge je bilo možnih je več odgovorov.

Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Raziskava je zajemala tudi vprašanja, s katerimi smo preverjali, kako je pandemija COVID-19 vplivala na črni trg drog, in sicer na dostopnost, ceno in čistost prepovedanih drog. Najprej nas je zanimalo, ali so anketirani v tem obdobju kupili ali skušali kupiti prepovedano drogo. Da so med pandemijo poskusili ali uspeli kupiti prepovedano drogo, je potrdilo 59 % anketiranih. Med tistimi anketiranimi, ki so uspeli kupiti prepovedano drogo, jih je več kot polovica (55 %) to storila brez težav. Sicer pa so anketirani med pandemijo kupovali predvsem konopljo (87 %), v precej manjši meri pa kokain (19 %), ekstazi/MDMA (14 %), heroin (12 %), amfetamin (8 %) in LSD (7 %).

Nadalje smo anketirane spraševali tudi po spremembah v načinu nakupa oziroma načinu pridobitve prepovedane droge v času pandemije. Možnih je bilo več različnih odgovorov. Nekaj manj kot polovica anketiranih (47 %) načina nakupa oziroma pridobitve prepovedane droge v času pandemije ni spreminjala, 19 % anketiranih je kupovalo večje količine ob eni priložnosti, 10 % odstotkov je prepovedane droge kupovalo od več različnih preprodajalcev, 3 % anketiranih pa si je uredilo dostavo prepovedane droge na dom. Le redki uporabniki so prepovedane droge kupovali na spletu, in sicer je o tovrstni obliki nakupa poročal le odstotek anketiranih (Slika 2).

Slika 2: Spremembe v načinu nakupa/pridobitve prepovedane droge v času pandemije COVID-19 (v %)

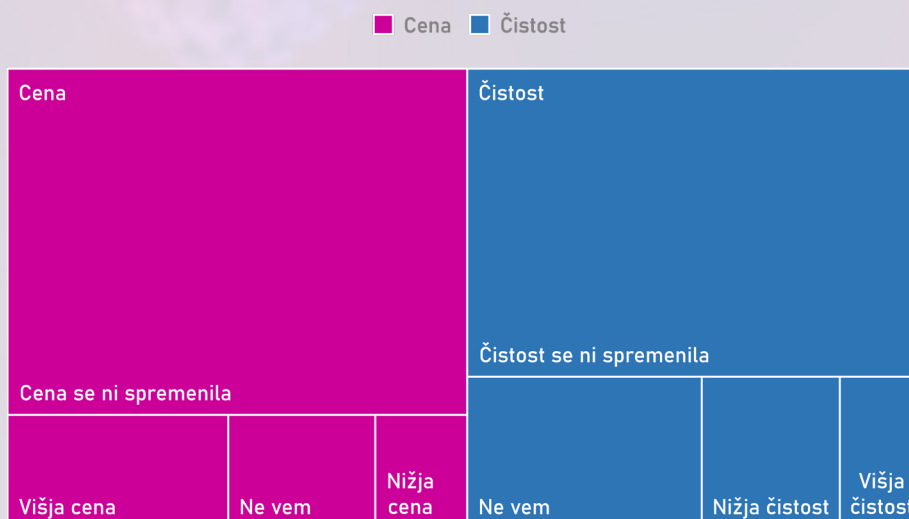

Opomba: pri navajanju načinov nakupa/pridobitve prepovedane droge je bilo možnih je več odgovorov.
Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

V raziskavi nas je zanimalo tudi, kakšne spremembe so uporabniki zaznali v ceni droge. Večina anketiranih (76 %), ki je v času pandemije kupila prepovedano drogo, ni zaznala razlike v ceni, 12 % jih je poročalo, da je bila cena prepovedane droge višja in 5 % da je bila cena nižja kot pred pandemijo. 8 % pa se jih glede spremembe v ceni ni opredelilo (Slika 3).

Anketirane smo spraševali tudi, če so v času pandemije COVID-19 zaznali spremembe v čistosti prepovedanih drog, ki so jih kupili in uporabili. Dve tretjini anketiranih (67 %) razlik v čistosti prepovedanih drog nista zaznali, 10 % anketiranih je ocenilo, da je bila čistost prepovedanih drog nižja, 6 % pa da je bila čistost drog višja. 17 % se jih glede čistosti drog v času pandemije ni opredelilo (Slika 3).

Slika 3: Spremembe v ceni in čistosti prepovedanih drog v času pandemije COVID-19, kot so jih zaznavali uporabniki (v %)

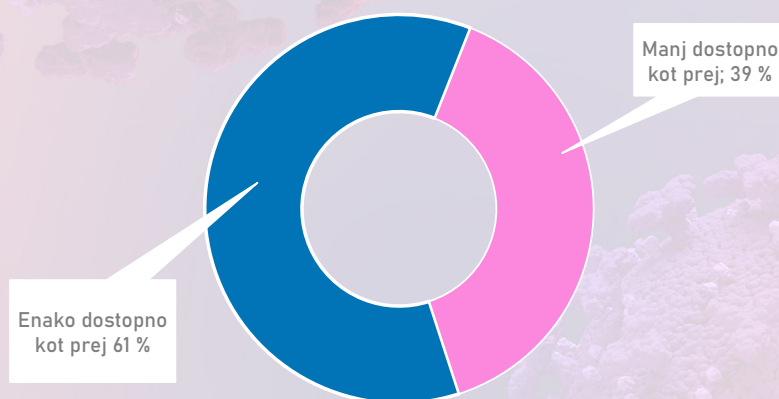
Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Glede na to, da je bilo v prvem valu pandemije COVID-19 izdanih več preventivnih ukrepov in priporočil, nas je zanimalo upoštevanje le-teh med uporabniki drog. Kar 94 % uporabnikov drog je navedlo, da so med pandemijo COVID-19 upoštevali omejitve gibanja, 79 % jih je navedlo izolacijo na domu, 1 % oseb je bil v karanteni, hkrati pa 3 % uporabnikov niso upoštevali izolacije; v odgovorih so osebe lahko navedle/upoštevale več možnih ukrepov.

Zanimalo nas je tudi, kako je bilo z dostopom do storitev zagotavljanja sterilnega materiala za injiciranje. Med 26 osebami, ki so navedle injiciranje v zadnjih 12 mesecih, je približno 40 % injicirajočih uporabnikov poročalo, da so je bil sterilni material za vbrizgavanje v času pandemije COVID-19 manj dostopen kot pred njo (slika 4).

Slika 4: Odstotek uporabnikov glede na oceno dostopa do sterilnega materiala za vbrizgavanje v času pandemije COVID-19

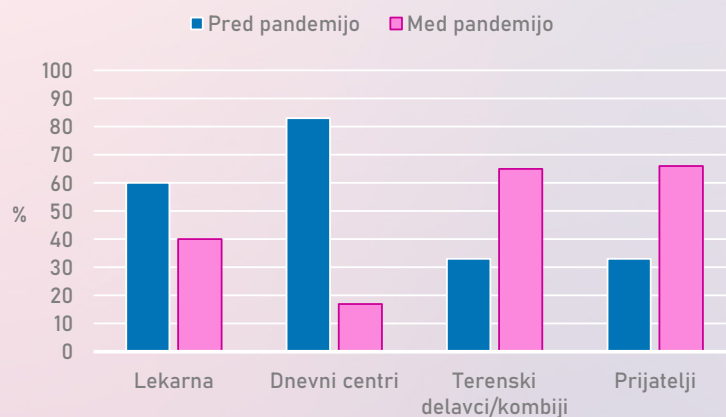
Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Na vprašanje, ali so imeli zaradi ukrepa omejitve gibanja in druženja dovolj materiala za vbrizgavanje, da so lahko vedno uporabili čisto injekcijsko iglo, je 75 % uporabnikov injicirajočih drog odgovorilo pritrdilno. Ostalih 25 % pa je navedlo, da niso imeli možnosti uporabiti čiste injekcijske igle.

Pred izbruhom pandemije COVID-19 so uporabniki pridobivali sterilne injekcijske igle v lekarnah ali nizkopražnih centrih za izmenjavo sterilnega pribora. Na vprašanje, kje so pridobili injekcijske igle v času omejitev zaradi COVID-19, smo zasledili pomembno spremembo, saj se je po izbruhu povečalo pridobivanje pribora v mobilnih kombijih ter od prijateljev. Oskrba s sterilnim priborom se je v dnevnih centrih, ki so bili pred pandemijo najpomembnejši vir oskrbe, zmanjšala kar za 66 % (slika 5).

Slika 5: Spremembe v načinu pridobivanja injekcijskih igel pred in v času omejitev zaradi COVID-19, kot so jih zaznavali uporabniki (v %)

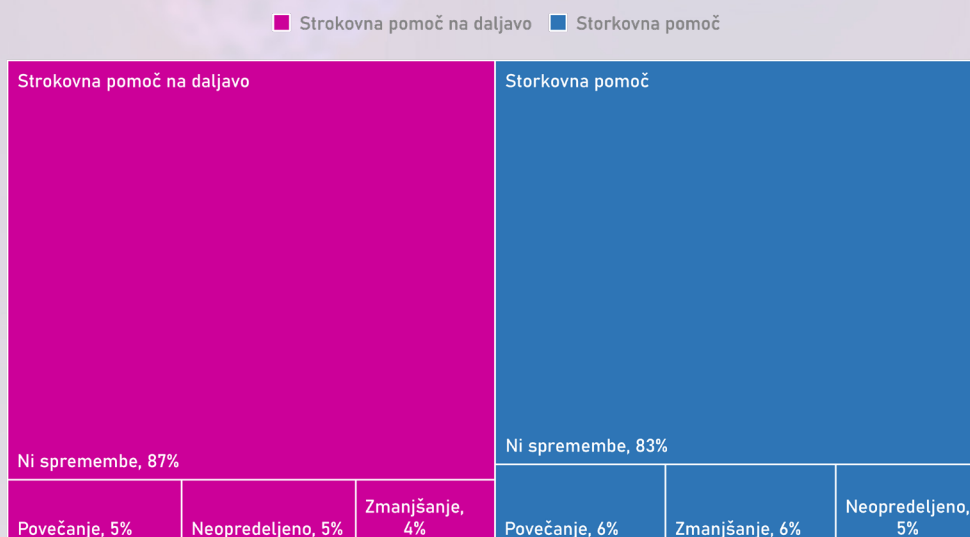

Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020 (opomba: zaradi majhnega vzorca injicirajočih uporabnikov drog gre za manj natančne ocene deležev)

Glede spremembe namere uporabnikov pri iskanju strokovne podpore (svetovanje ali zdravljenje zasvojenosti), da bi zmanjšali ali se vzdržali uporabe prepovedanih drog je v anketi večina (83 %) poročala, da se njihova namera iskanje strokovne podpore ni spremenila. Le 6 % uporabnikov je navedlo, da se je v času COVID-19 njihova potreba po iskanju strokovne pomoči povečala, prav toliko pa jih je tudi poročalo o zmanjšani nameri po strokovni pomoči.

Ko smo anketirane spraševali o spremembi pri uporabi telefonskih, videokonferenčnih ali spletnih strokovnih storitev podpore za zmanjšanje tveganj zaradi uporabe drog in/ali za zmanjšanje uporabe droge, je 87 % anketiranih odgovorilo, da ni prišlo do spremembe navedenih načinov uporabe, po 5 % pa jih je navedlo povečanje, oz. zmanjšanje iskanja strokovne podpore na tak način.

Slika 6: Spremembe namere iskanja strokovne podpore in spremembe v uporabi strokovne podpore na daljavo v času pandemije COVID-19 (v %)

Vir: EWSD-COVID, Slovenija, 2020

Razprava

V naši raziskavi ugotavljamo, da se je med pandemijo COVID-19 uporaba drog v splošnem zmanjšala. Da so med pandemijo zmanjšali svojo uporabo drog, je ocenila približno četrtnina anketiranih, 15 % anketiranih pa je poročalo, da drog v tem obdobju niso uporabljali. Ta ugotovitev se ujema z izsledki drugih tujih in domačih raziskav (EMCDDA 2020, OFTD 2020, Sande in sod. 2020). V Evropski spletni raziskavi o uporabi drog: COVID-19 (EWSD-COVID), ki je potekala pod okriljem Evropskega centra za spremljanje drog in zasvojenosti z drogami (EMCDDA), so zabeležili 46 % anketiranih, ki so ali zmanjšali uporabo ali pa drog niso uporabljali med pandemijo (EMCDDA 2020). V slovenski spletni raziskavi (Sande in sod. 2020), izvedeni med uporabniki alkohola in prepovedanih drog, ki so pred pandemijo obiskovali lokale in klube, se udeleževali privatnih zabav, je 8,5 % anketiranih poročalo, da drog v tem obdobju ni uporabljalo. Kot razloge, zakaj so zmanjšali ali opustili uporabo drog, so anketiranci v naši raziskavi najpogosteje navedli, da je bilo manj priložnosti za uporabo drog, slabšo dostopnost drog in bivanjske okoliščine, zaradi katerih je bilo težko uporabljati droge. Podobne razloge za zmanjšano uporabo v času pandemije navajajo tudi druge raziskave (EMCDDA 2020, Sande in sod. 2020, Winstock in sod. 2020). V Sloveniji je bila epidemija razglašena 12. marca 2020 in med ukrepi, ki so bili sprejeti, so bili tudi omejitve gibanja med občinami, omejitve zbiranja na javnih mestih do pet ljudi, ustavljen je bil javni promet, zaprti so bili lokali itn. Vse to je vplivalo na manjše število socialnih stikov in socialnih priložnosti za uporabo drog ter tudi na omejen dostop do virov drog, kot so znanci, preprodajalci. Življenje je bilo večino časa omejeno na bivanje v stanovanjih, hišah in uporabniki, ki so živeli pri starših ali v drugih podobnih oblikah sobivanja, so pogosto težje uporabljali droge (EMCDDA 2020, Sande in sod. 2020).

Da so uporabo prepovedanih drog v času pandemije povečali, je v naši raziskavi poročala približno četrtnina anketiranih, kot dva ključna razloga za to, pa so navedli dolgčas in tesnobo oziroma lažje soočanje s COVID-19 pandemijo, kar se ujema z izsledki drugih raziskav (EMCDDA 2020, Sande in sod. 2020, Winstock in sod. 2020).

Konoplja, ekstazi in kokain so bile tiste prepovedane droge, ki so bile v času pandemije najbolj razširjene. Se je pa njihova uporaba v primerjavi z obdobjem pred epidemijo zmanjšala, največje zmanjšanje opazimo pri ekstaziju. Da so v času pandemije prenehali z uporabo, je v naši raziskavi poročala skoraj tretjina uporabnikov ekstazija, dobra petina uporabnikov kokaina in le 9 % uporabnikov konoplje. Podobne ugotovitve izhajajo tudi iz drugih raziskav (EMCDDA 2020, Sande in sod. 2020, Winstock in sod. 2020); tako npr. Winstock s sodelavci (2020) ugotavlja, da so ukrepi za zaježitev epidemije posegli v strukturo posameznikovega vsakdana in zelo omejili socialne stike, ki so značilni za uporabo določenih vrst drog. To je še posebej vplivalo na uporabo ekstazija in kokaina, ki sta v veliki meri vezana na nočno življenje in druženje, ukrepi za zaježitev pandemije pa so to dvojico zelo omejili. Na uporabo konoplje ukrepi za zaježitev pandemije niso vplivali v tolikšni meri, saj je socialni kontekst, povezan z uporabo, drugačen, in sicer uporabniki konopljo pogosto uporabljajo tudi sami. Med uporabniki konoplje je bil v naši raziskavi najvišji odstotek tistih, ki so poročali o bolj pogosti uporabi v obdobju pandemije, in sicer je bilo takih skoraj četrtnina. Kot nakazujejo nekatere raziskave, so bili redni in pogosti uporabniki konoplje tisti, ki so med pandemijo bolj verjetno povečali njeno uporabo, medtem ko so občasni uporabniki uporabo konoplje bolj verjetno zmanjšali ali celo opustili (EMCDDA 2020, OFTD 2020). Glavna razloga za povečanje uporabe

konoplje pa sta po ugotovitvah Winstocka in sodelavcev (2020) več razpoložljivega časa in dolgčas. Sicer pa se s temi ugotovitvami ujema tudi podatek naše raziskave, da so uporabniki, ki so med pandemijo kupovali drogo, v največji meri kupovali prav konopljo.

Zanimivo je tudi, da skoraj polovica anketiranih v naši raziskavi način nakupa droge v času pandemije ni spreminjala, le petina je kupovala večje količine. Čeprav bi pričakovali, da se bo v obdobju pandemije zelo povečalo nakupovanje drog prek spleta, so anketirani o tem poročali v zelo nizkem odstotku. Tudi druge tuje in domače raziskave ugotavljajo, da kljub poročilom o slabšem dostopu do drog, uporabniki svojih navad glede pridobitve oziroma nakupa drog večinoma niso spreminjali in tudi nakupovanja prek spleta so se posluževali v zanemarljivem odstotku (EMCDDA 2020, Sande in sod. 2020). Po podatkih DrogArtove raziskave, so prijatelji in preprodajalci tudi med pandemijo ostali najpogostejši vir za pridobitev droge (Sande 2020).

Večina anketiranih v naši raziskavi tudi ni zaznala spremembe v ceni in čistosti prepovedanih drog v času pandemije, kar se ujema z ugotovitvami pregleda o vplivu COVID-19 na trg drog v Sloveniji (Drev in sod. 2020), v katerem je bilo ugotovljeno, da pandemije v prvem valu ni imela večjega vpliva na razpoložljivost in ceno drog v naši državi. V nekaterih drugih evropskih državah, kot so npr. Češka, Nemčija, Slovaška, pa so med pandemijo zaznali predvsem pomanjkanje heroína (EMCDDA 2020).

V začetku pandemije se je med splošno populacijo hitro širilo znanje o COVID-19, pa tudi strah in stiske pred to doslej neznano boleznijo. Tudi organizacije in strokovnjaki na področju zasvojenosti so se na pandemijo hitro odzvali in pripravljali ciljna sporočila za uporabnike prepovedanih drog, saj je bilo v tem posebnem času socialnih sprememb potrebno zagotoviti informiranost.

Ena izmed omejitev, ki je pomembno vplivala na uporabnike drog, je bila prav gotovo omejitev gibanja in zbiranja ljudi na javnih mestih, pa vendar je kar 94 % uporabnikov drog v naši raziskavi navedlo, da so med pandemijo COVID-19 upoštevali omejitev gibanja, 79 % pa jih je navedlo izolacijo na domu. Na relativno dobro upoštevanje ukrepov kaže tudi podatek DrogArtove raziskave, v kateri je nekaj manj kot tretjina vprašanih odgovorila, da je droge uporabljala zunaj, z osebami, s katerimi ni živela (Sande in sod. 2020).

Glavni strah strokovnjakov na področju zasvojenosti med epidemijo je bil, da bi se pri uporabnikih drog zaradi izjemne situacije med epidemijo povečala ranljivost te populacije, zato je bilo ohranjanje uporabnikov v zdravljenju in obravnavi prednostna naloga vseh pristojnih služb (OFTD 2020).

Centri za preprečevanje in zdravljenje odvisnosti od prepovedanih drog so zaradi ukrepov za zaježitev pandemije COVID-19 prilagodili svoje delo, tako da so uporabniki prejeli predpisano terapijo na dom za daljše obdobje, osebne obravnave se niso izvajale oziroma so se izvajale po telefonu, eden izmed centrov je delo izvajal na terenu z mobilno enoto. Ponekod so uporabnikom terapijo na dom dostavljale nevladne organizacije (Drev in sod 2020).

Kljub zaprtju ali znatnemu zmanjšanju storitev za zmanjševanje škode na začetku predpisanih protiepidemijskih ukrepov, je hitro prišlo do različnih prilagoditev izvajanja tudi teh programov. Službe za zmanjševanje škode so igrale ključno vlogo pri zagotavljanju prve podpore uporabnikom drog med epidemijo (EMCDDA 2020). Tako so nekateri programi izmenjave sterilnega materiala uporabnike spodbujali, da vzamejo večje količine sterilnega materiala za injiciranje. Nekatere službe v Evropi so uporabljale poštni sistem za dostavo

materiala za zmanjševanje škode uporabnikom na dom (OFTD 2020). V Sloveniji je izmenjava sterilnega materiala potekala prilagojeno, brez osebne stika (Drev in sod 2020). Glede na podatke naše raziskave je zaradi omejitvenih ukrepov prišlo do večjih težav pri razdeljevanju sterilnega materiala, saj je 40 % anketiranih injicirajočih uporabnikov poročalo, da je bil sterilni material za vbrižgavanje v času pandemije COVID-19 manj dostopen kot pred njo, kar je enkrat več kot kažejo podatki za Evropo. Po izsledkih raziskave EMCDDA je namreč 20 % uporabnikov, ki so v zadnjih 12 mesecih vbrižgavali drogo navajalo, da je sterilni injekcijski material postal manj dostopen zaradi omejitev COVID-19 (EMCDDA 2020).

Sprememba, ki je v tednih po uvedbi omejitev najbolj izrazito vplivala na zmanjšanje pridobivanja sterilnega materiala, je bila zaprtje dnevnih centrov. Tako so uporabniki v naši raziskavi odgovarjali, da se je po med epidemijo povečalo pridobivanje pribora v mobilnih kombijih ter od prijateljev. Oskrba s sterilnim priborom se je v dnevnih centrih, ki so bili pred pandemijo najpomembnejši vir oskrbe, zmanjšala kar za 66 %. Zelo pomembno vlogo so imeli programi, ki so se izvajali na terenu v mobilnih kombijih. Podobne ugotovitve izhajajo iz raziskave EMCDDA (EMCDDA 2020), kjer je bilo zmanjšanje dosegljivosti sterilnega materiala najbolj izrazito pri lekarnah, kar se delno ujema tudi z izsledki naše raziskave. Spremembe v dostopnosti pomoči v času epidemije so zaznali tudi anketiranci v raziskavi DrogArta, kjer so ocenili, da se je dostopnost nevladnih organizacij zmanjšala za 27,5 % (Sande in sod. 2020).

Splošno sprejeta alternativa osebnemu svetovanju je v mnogih državah EU postala telemedicina, saj je bilo osebno svetovanje in obiski ustanov na splošno ustavljeno oz. zmanjšano od začetka ukrepov. V Sloveniji so bili strokovni delavci nevladnih organizacij uporabnikom na voljo prek telefona, e-pošte, različnih video povezav itn. (Drev in sod 2020). Ta možnost je bila še posebej koristna za ljudi, ki so potrebovali predvsem psihološko svetovanje (npr. za uporabnike konoplje ali kokaina) in za stabilne uporabnike (EMCDDA 2020).

Čeprav so te hitre in inovativne spremembe, ki omogočajo svetovanje prek telemedicine, povečale dostop do oskrbe, so se hkrati pokazale obstoječe neenakosti med ljudmi s težavami z zasvojenostjo (Hughto 2021). Tukaj mislimo predvsem na materialno prikrajšanost, ko osebe nimajo primerne naprave, ter na možno slabšo zdravstveno pismenost. To nakazuje tudi raziskava na Norveškem, kjer se skoraj dve tretjini uporabnikov ni zavedalo posebnih storitev, ki so bile na voljo uporabnikom prepovedanih drog med izolacijo zaradi COVID-19 (Welle-Strand 2020). Pomembna ovira pri uporabi telemedicine je tudi pomanjkanje zaupnosti med telefonskimi razgovori, saj se med pogovorom včasih ni možno fizično umakniti iz družinskega okolja (OFTD 2020). Glede spremembe namere uporabnikov pri iskanju strokovne podpore (svetovanje ali zdravljenje zasvojenosti), da bi zmanjšali ali se vzdržali uporabe prepovedanih drog, je v naši raziskavi večina (83 %) poročala, da se njihova namera iskanja strokovne podpore ni spemila. 5 % anketiranih je poročalo o povečanju iskanja strokovne pomoči na daljavo z uporabo telefonskih, videokonferenčnih ali spletnih strokovnih storitev podpore za zmanjšanje tveganj zaradi uporabe drog in/ali za zmanjšanje uporabe drog. Podobne ugotovitve navaja raziskava EMCDDA (EMCDDA 2020).

Zaključek

Med pandemijo se je uporaba drog v splošnem zmanjšala, ukrepi za zaježitev pandemije so namreč vplivali na manjše število socialnih priložnosti za uporabo drog ter na omejen dostop do virov drog. Najbolj se je zmanjšala uporaba ekstazija in kokaina, katerih uporaba je v veliki meri vezana na nočno življenje in druženje. Precej manj se je zmanjšala uporaba konoplje, ki je tudi med pandemijo ostala najbolj razširjena prepovedana droga. Konoplja je tudi tista droga, ki so jo med pandemijo uporabniki kupovali v največji meri. Sicer pa uporabniki načina nakupa drog med pandemijo večinoma niso spreminjali, prav tako večina ni zaznala sprememb v ceni in čistosti drog. Vedenja, povezana z uporabo posameznih drog, v času pandemije, nam dajejo pomembna spoznanja, ki jih lahko vključimo v razvoj in načrtovanje preventivnih aktivnosti na področju prepovedanih drog. Epidemija COVID-19 je imela na področju drog izreden vpliv na javno zdravje. Spremembe pristopov služb za zmanjševanje škode so ustvarile nove priložnosti, kako lahko uporabniki dostopajo do zdravljenja in programov pomoči. Nekateri novi modeli, uvedeni že pred in v času COVID-19, so se izkazali za dokazano uspešne tudi v naši raziskavi. Tukaj mislimo predvsem na mobilne dostope pri razdeljevanju sterilnega materiala in dostopa do uporabnikov drog na terenu. Inovativno izvajanje zdravljenja na daljavo (telemedicina) se bo v prihodnosti gotovo vedno bolj uveljavljalo, saj omogoča večjo prilagodljivost obeh strani v terapevtskem procesu, seveda pa nikoli ne bo moglo popolnoma nadomestiti osebnega stika. V bodočih politikah na področju drog bo temu vidiku potrebno posvetiti dodatno pozornost, saj se bo le na ta način zmanjševalo neenakosti v zdravju.

Literatura

EMCDDA. (2020) EMCDDA update on the implication of COVID-19 for people who use drugs (PWUD) and drug service providers, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. E-gradivo. Dostopno na: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/12879/emcdda-covid-update-1-25.03.2020v2.pdf>

Andreja Drev, Ada Hočevar Grom, Mateja Jandl, Ines Kvaternik (2020) Posledice covid-19 za uporabnike drog in ponudnike storitev obravnave in pomoči. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-gradivo. Dostopno na: https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/emcdda_prevod_koncna_230420.pdf

UNDOC. (2020) Research brief COVID-19 and the drug supply chain: from production and trafficking to use, United Nations Office on Drugs and Crime. Dostopno na: https://www.unodc.org/documents/islamicrepublicofiran//2020/05/Covid-19-and-drug-supply-chain-May_2020.pdf

Drev A, Božank B, Čutura-Sluga D, Kuhar D, Kvaternik I, Osek P, Peperko M, Prinčič T, Zupan D, Žmak V. (2020) Pregled stanja: vpliv pandemije COVID-19 na storitve obravnave in pomoči uporabnikom drog ter na trg drog v Sloveniji. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje. E-gradivo. Dostopno na: <https://www.nijz.si/sl/pregled-stanja-vpliv-pandemije-covid-19-na-storitve-obravnave-in-pomoci-uporabnikom-drog-ter-na-trg>

EMCDDA. (2020) EMCDDA trendspotter briefing. Impact of COVID-19 on patterns of drug use and drug related harms in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. E-gradivo. Dostopno na: https://www.emcdda.europa.eu/publications/ad-hoc-publication/impact-covid-19-patterns-drug-use-and-harms_en

Observatoire Francais des Drogues et des Toxicomanies. (2020) Addictions in France during lockdown (March 17th – May 11th, 2020). E-gradivo.

Sande M, Simona Š, Paš M, Verdenik M. (2020) Končno poročilo raziskave o spremembah značilnosti uporabe drog in na trgu drog v času epidemije COVID-19. Neobjavljeno raziskovalno poročilo. Ljubljana: Združenje Drogart.

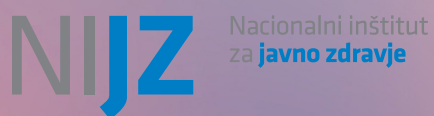
Winstock AR, Davies EL, Gilchrist G, Zhuparris A, Ferris JA, Maier LJ and Barratt MJ. (2020), Global Drug Survey special edition on COVID-19: interim report. E-gradivo. Dostopno na: <http://globaldrugsurvey.com>

EMCDDA. (2020) EMCDDA trendspotter briefing. Impact of COVID-19 on drug services and help-seeking in Europe. E-gradivo. Dostopno na: <https://www.emcdda.europa.eu/publications/ad-hoc/impact-of-covid-19-on-drug-services-and-help-seeking-in-europe>

Welle-Strand GK, Skurtveit S, Clausen T, Sundal C, Gjersing L. (2020) COVID-19 survey among people who use drugs in three cities in Norway. Drug Alcohol Depend. 2020 Dec 1; 217: 108302.

Hughto JMW et al. (2020) The provision of counseling to patients receiving medications for opioid use disorder: Telehealth innovations and challenges in the age of COVID-19. Journal of Subst Abuse Treatment 2021, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jsat.2020.108163>

Nacionalni inštitut za javno zdravje

Trubarjeva 2, 1000 Ljubljana

Telefon: + 386 1 2441 400

E-pošta: info@nijz.si

Gradivo je dostopno na: <http://www.nijz.si>

